

RENDISÉG ÉS POLGÁROSODÁS BORSOD VÁRMEGYÉBEN LÉVAY JÓZSEF ÉLETPÁLYÁJÁNAK SZEMÉLYES TAPASZTALATA ALAPJÁN

Csíki Tamás*

* *Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar*

Absztrakt: A tanulmány Lé vay József 1899-ben írt visszaemlékezésének, továbbá az 1892 és 1917 között vezetett naplójának elemzésével mutatja be Borsod vármegye főjegyzőjének, majd alispánjának választott költő életpályáját, társadalmi kapcsolatait, életmódját és mindennapjait. Az általa megélt történelmi és hétköznapi események alapján nyílt lehetőség a nemzetről, a politikai rendről és az alkotmányosságról vallott felfogásának, társadalomképe nek, valamint a családhoz, a valláshoz és a lokális közösséghez fűződő értékrendjének rekonstruálására.

Kulcsszavak: visszaemlékezés, napló, narratív identitás

„Gyakran elgondolom, ha a múltakra visszatekintek, vajon helyes volt-e az az út, melyen máris hosszú ra nyúlt életpályámon futottam? Nem tartózkodtam-e kicsinyhitűleg vagy éppen puhaságból a test és a lélek töredelmétől, melyet a magasb erények elérése megkíván?”(PORKOLÁB 2001, I. 28)

E merengő kérdéseket 1893 márciusában naplójában rögzítő Lé vay József költészete és irodalmi hagyatéka régóta jól ismert (Pl.: SÓTÉR 1965, 168–171; MIKLÓS 1978; PORKOLÁB 1997, 363–390), hivatali pályájáról, Borsod vármegye főjegyzőjeként, majd alispánjaként eltöltött éppen három évtizedes szolgálatáról és magáról a naplóíróról viszont jóval kevesebbet tudunk. Hasonlóképpen, a társadalomtörténet-írás árnyalta már a dualizmus kori állami és megyei tisztviselők dzsentroid karaktervonásairól kialakított hagyományos ábrázolásokat (Pl. GYÁNI 2000.

145–160), a lokális — pl. a Borsod megyei — politikai szereplőkről ugyanakkor hiányos ismeretekkel rendelkezünk.

Tanulmányunkban¹ Lé vay József eddig kevés figyelemre méltatott, 1892 és 1917 között vezetett naplóját, valamint az 1899-ben készített visszaemlékezését vizsgáljuk, ami lehetőséget kínál életpályájának és értékrendjének, a megélt történelmi és hétköznapi eseményeknek, életmódjának és kapcsolatainak a saját tapasztalatai szerinti bemutatására, azaz a társadalmi struktúrák, a mentalitások vagy a mobilitás személyessé formálására. Az általa rekonstruált múlt és a naplójában rögzített 19. század végi és 20. század eleji folytonos jelen ily módon szubjektívvé, a rendiség és a polgárosodás, illetve az *értelmiség*, *hivatalnok* vagy a *polgár* analitikus fogalmak egyedivé (és ta-

¹ E tanulmány a Bolyai ösztöndíj támogatásával készült.

lán életszerűvé) válnak, és az identitást alakító narráció révén ragadhatóak meg (NIEDERMÜLLER 1994, 117–118, GYÁNI 2000,151).

Lévay 75. életéhez közeledett, amikor papírra vetette — miként nevezi — visszatekintését. *„A mi családunk kutyabőrrel dicsekedhetett. Ez pedig még az én érésemre is drága kincs volt”* — kezdi a szöveget, és a családja történetét a 17. század elejéig vezeti vissza. Ekkor hirdette ki Hont vármegye közgyűlése a II. Mátyás által adományozott nemességet, és azt is megtudjuk, hogy a Lévayak a 18. század elején már Sajószentpéteren laktak, mivel — a helyi levéltárban végzett kutatása szerint — Rákóczit a szabadságharc idején szekeres szolgálattal segítették. A szüleit azonban a költő a *„nagy szegénységben élő”,* csupán negyed telekkel rendelkező földművesek között helyezi el, akik *„becsülték a tanult embereket a tekintélyért, a társadalmi és anyagi előnyökért, melyekre a míveltség vezetett. De hogy belőlem is ilyet formáljanak, arra nem könnyen határozták el magukat.”*

A szülők végül Lévayt, a népiskolát követően, 1836-ban a miskolci református líceumba iratták be, melynek végeztével újabb, a pályaválasztás dilemmája következett. Az orvosi pályáról — emlékezete szerint — anyja beszélte le, a papságra nem szívesen gondolt, a prókátorság pedig nem felelt meg szülei *„erkölcsi felfogásának.”* Ezért csupán abban *„állapodtak meg”,* hogy *„világi ember legyen belőlem, legörömostebb vármegyei tisztviselő. A vármegyei közélet valóban engem is a leginkább vonzott.”* (BALÁZS 1935, 16–17) A visszaemlékezésben tehát a pályaválasztás a szülők és a fiatalember együttes és harmonikus döntéseként jelenik meg, mégis úgy tűnik, a továbbtanulásban anyjának volt elsősorban szerepe, akinek a családjában — a Dobay-Szabók között — főbírók és más helyi (szentpéteri) tisztviselők voltak. S ezt a szövegben az *„ifjú lelkesedéssel”* tapasztalt reformkori Borsod vármegyei politizálás, a

Palóczy László, Szemere Bertalan és Vadnay Lajos által képviselt szabadelvűség eszményítésével igazolta önmaga számára.

A hivatali pálya azonban egyelőre váratott magára. A *„nagy levertséget”* okozó 1849-es bukás után szüleihez húzódott vissza (Lévayt a szabadságharc alatt a Szemere vezette Belügyminisztérium lapjánál alkalmazták), majd 1850 tavaszától — havi 50 Ft fizetéssel — a Pesti Napló munkatársa lett. S bár szívesen látogatta a kávéházakat, továbbá az olcsóbb és félreeső, ezért biztonságosabb zugvendéglőket (ahol többnyire Patikáros Ferkó cigánybandája muzsikált), *„mégsem éreztem jól magam a fővárosi levegőben. Eleinte kedvezni látszott fiatal becsvágyamnak az irodalommal való foglalkozás, de később erőt vett rajtam a gyermekies honvágy, mely a szülőföld felé irányozta érzéseimet.”* Emellett — a visszaemlékezés szerint — a verseket, valamint irodalmi tárcákat és kritikákat író Lévay ennél *„biztosabb”* megélhetést keresett, ami a narrációban ezúttal is a társadalmi és politikai szerepvállalás kollektív mintáival kap tudati megerősítést. A memoár szerzője ugyanis azzal érvel, hogy az '50-es évek *„zsarnoki önkényével”* szemben az iskolák, mindenekelőtt a protestáns líceumok biztosíthatják a személyes és az intézményi autonómia, valamint az ifjúság nevelésében érvényesítendő nemzeti szabadság és szabadelvűség megőrzését. Ezért 1852-ben egykori iskolája, a miskolci református gimnázium magyar és latin tanári állását pályázta meg, ahol 1865-ig maradt (BALÁZS 1935, 21, 25–29).

Életútjának újabb fordulatát Lévay ismét a politikai élet változásával, a Habsburg abszolutizmussal szemben az alkotmányosság helyreállításának reményével fűzi össze. Igaz, a tanítással eltöltött évekre, a *„víg társalgásokra”* és *„poharazásokra”* kedélyesen emlékszik vissza, 1865-ben — miként fogalmaz — *„megroppant az osztrák abszolút rendszer dereka, és a hivatalba lépés most nem bűn, hanem önmegtagadással járó áldozat és haza-*

fiság.” Borsod vármegye főjegyzői hivatalát azonban nem csupán emiatt foglalta el, hanem mert „*díszes állásnak tartottam. Anyagi helyzetem is javult velem, kétannyinál is több lévén díja, mint a tanári fizetés. S ami nem csekély súllyal esett a mérlegbe, hogy ezzel a lépésemmel szüleimnek nagy örömet okoztam.*”

A főjegyzői teendők, amit három évtizeden keresztül, 1894-ig látott el, ambícióját teljesen kielégítették. Mint írja, sem kedve, sem becsvágya nem volt, hogy alispánként a megyei közigazgatás élére álljon, és még intenzívebben hártotta el az országgyűlési képviselőséget, amiről lesújtó véleménye van. „*Nem sokra becsültem ezt a »legnagyobb polgári megtiszteltetést.« Arra pedig éppen nem születtem, hogy a képviselőséget gebeszkedésre, és a magam előre menetelére lajtorjául használjam.*”

Lévay mégis alispánként fejezte be hosszú közéleti pályáját. Melczer Gyula ugyanis 1894 őszén távozott a közigazgatás éléről, és barátai szorgalmazására végül vállalta a megbízást, ám alig egy év múlva, 1895 végén lemondott, és nyugállományba vonult (BALÁZS 1935, 35–40).

Ezzel lényegében lezárult az életpálya öregkori felidézése, amelynek módja — aligha kétséges — az idős Lévay identitásának újraerősítését célozza. Ehhez mindenekelőtt szükséges a család eredetének a lokális és nemesi múltba való visszavezetése, de az elszegényedett szülők paraszti életformáját kompenzálta a műveltség felértékelődése és a szellemi pályák, az intézményesülő végzettség presztíznövelő funkciója. Ez a mobilitás irányát is kijelölte: az életút ugyanis a református gimnáziumon és a jogakadémián keresztül, a tanári álláshoz, majd a presztízshierarchia élén álló megyei hivatalhoz vezet. Feltűnő továbbá, hogy a narráció az egyéni karrier alakulását a kollektív társadalmi és politikai minták: a passzív ellenállás 1850-es, '60-as évekbeli formáinak megvalósulásaként rekonstruálja,

bár abban nyilvánvalóan egyéni döntések és szubjektív motivációk: a magasabb jövedelem, a nagyobb presztízs és nem utolsósorban talán a lokálpatriarchizmus fogalmával kifejezhető mentalitás is szerepet játszott, ami Lévayt a vidéki nyílt, kedélyes és családcentrikus életformához vonzotta. (A költő kedvelt kifejezése erre a *glebae adstrictus* — a röghöz kötöttség.) Ezzel függ össze, hogy a visszaemlékezésben a tanári pálya és a megyei hivatal is a „közmeáltánylat” (a lokális közösségért fáradozás) terepeként jelenik meg, mind tanár-, mind tisztviselőtársaihoz bizalmas és „*baráti szeretet*” fűzi, s a narráció alapján aligha következtethetünk az identitását elsősorban meghatározó hivatalnoki étoszra. Nem akarja például elfogadni a hivatali pálya elismeréseként kapott harmadosztályú vaskoronarendet sem, politikai értékrendje pedig nem lép túl a Deák-pártiság erkölcsi ideállá emelt, hosszú évtizedekig változatlan felszínes közjogiasságán. (BALÁZS 1935, 38–39)

Amikor Lévay József elkészítette visszaemlékezését — ahogy említettük, 1899-ben — már javában írja naplóját, ami módot ad tapasztalatainak, mindennapjainak közvetlenebb bemutatására, illetve a kétféle elbeszélés- és emlékezési mód összehasonlítására. Az első bejegyzések időszakában — 1892 végén — a 67 éves főjegyző már „*nyűgnek*” érzi több mint negyed százada viselt hivatalát, majd 1895-ben a következőképpen összegzi a lezárt tisztviselői pályát: „*Zajára, füstjére sohasem adtam sokat. Észre sem vettem, nem hogy áhítottam volna az együgyű véleményeknek előkelő hivatalomhoz kötött nagyra tartását. Nem voltam más és külön ember az alispáni székhelyben, mint aminőnek mutatni fog ezután az íróasztalom előtt álló karosszék.*” (PORKOLÁB 2001, I. 61) A hivatali szerep és a személyiség integrálódásáról — talán e sorok is megerősíthetik — aligha lehet szó, s feltehetően ez okozza Lévay konfliktusát a fiatalabb és az országos politikai közéletből visszatérő, a centralizációt és a bürokratikus

fegyelmet képviselő főispánnal (Miklós Gyulával) szemben.

A nyugdíjazás azonban nem jelenti közéleti aktivitásának csökkenését. Tagja marad a vármegyei választmánynak és a kórházépítő bizottságnak, 1906-ban csatlakozik a fürdőéletet támogató Kárpát Egyesülethez, részt vesz a Borsod megyei Nőegylet munkájában, ezenkívül elnöke a Miskolci Takarékpénztár igazgatóságának, de a sajószentpéteri üveggyár felügyelő bizottságába is beválasztották, amit ugyancsak a lokálpatriotizmussal köt össze: „*ez az iparvállalat szülővárosom érdekeit emeli, így azt támogatni, amennyire tőlem telik, kötelességem.*”² Végül — ahogy írja — „*hűséges résztvevő tagja*” egyházának: a felső-borsodi református egyházmegye munkáját segíti, és miután nyolcvanadik életévébe lép, évi 20 korona egyházi adóval (lényegében adománnyal) erősíti meg szimbolikusan a szentpéteri gyülekezethez tartozását (korábban 200 forint alapítványt tett az egyház javára). (PORKOLÁB 2001, I. 28, 65, 154, 295, 301, 361, 375; PORKOLÁB 2001, II. 12, 26, 28, 319)

Ezek a magatartásformák az országos közélet és politika világának miféle interpretációjával kapcsolódnak össze? Lévay a „*magyar haza panteonjában*” egyenrangú „*nagyságként*” szerepelteti Kossuthot és Deákot, Szemere Bertalant, valamint Széchenyit és Görgeyt is. Deákot megváltó hazafinak nevezi, Görgeyről pedig, akit személyesen ismert, 1916-ban bekövetkezett halálakor hosszan emlékezik meg. „*Gyémánterős jellemű ember tűnik el az ő alakjával, aki nemcsak lángoló hazaszeretettel, hanem az átható és hatalmas fegyverzetével is el volt látva. Glóriává ala-*

kult fején a töviskorona, mellyel dicső hadvezéri pályafutása után ajándékozta őt meg a nemzet egy részének balvéleménye.” (PORKOLÁB 2001, II. 361) A hazafiság és ennek közkedvelt retorikai eleme, a szakralizáció révén teremt harmóniát Lévay az említettek között, a naplóbejegyzései ugyanakkor az 1890-es években, majd a századfordulót követően a nemzetivel szemben felülkerekedő állampatrióta értékrendről tanúskodnak. Ez szilárd erkölcsi ideáljaiból: a bölcs munkálkodásból, az állandó egyeztetésből, a megfontoltságból és a konfliktusok kerüléséből, s mindenekelőtt az alkotmányos és törvényes rend, illetve hatalom igényéből következik, amit 1867 óta a magyar királlyá koronázott Ferenc József biztosít. Ezért az 1898. évi áprilisi naplóbejegyzésében március 15-ével szemben az áprilisi törvények elfogadásának ünneppé nyilvánításával ért egyet, és ítéli el a „*hazafiság egyedárusait*”, vagyis a Függetlenségi és 48-as Párt tagjait, akik számára a „*nemzet és a király békés egyetértése csak semmiség. Nekik nagydob kell, őelőttük még most is kuruc és labanc közötti labdajáték Magyarország. Nekik még mindig kedvesebb a rombolás, mint a teremtés munkája.*” (PORKOLÁB 2001, I. 97–98)

A függetlenségi politika kritikájára az 1905–06-os alkotmányos válság időszaka és a képviselőválasztások adnak számára újabb alkalmat. A Kossuth Ferenc vezérlete alatt „*impertinenskedő*” ellenzékéről, a szabadjára eresztett „*lázítókról*” ír, akik — miként azt az edelényi választókerületben tapasztalta — „*a legképtelenebb hazug beszédekkel izgatják és bolondítják az együgyű, hiszékeny tömegeket.*” (PORKOLÁB 2001, I. 295–297) Látható, hogy az egyébként önreflexív, merengő, békés és nyugodt hangulatú naplóíró ezen a ponton zaklatottá, érvelése, szóhasználata már-már szenvedélyessé válik, ami nyilvánvalóvá teszi, hogy a hatalomra jutott ellenzéki koalíciót — erkölcsi értelemben — illegitimnek tartja. Ám ennél többről van szó. Lévay

² Az egyébként rendkívül óvatos, gondosan összegyűjtött vagyonát bankban őrző Lévay a cégben 10 db 100 forintos részvényt is jegyzett: „Megtakarított tőkémről szakítom ki ezt az összeget, azon reményben, hogy talán előnyösebben fog kamatozni, mint a takarékpénztárban négy százalékkal elhelyezett pénzcském. Nagy megrövidülésem nélkül tehetem, de az elővigyázat és a takarékoság sohasem árt.”

mélységesen megveti a „szenvedélytől zaklatott” nép bevonását a politika világába, és ezen túlmenően elutasítja az érdekképviselő, a tömeg társadalmosodásának bármilyen formáját. Nem csupán a szirmabesenyői választókerületben összehívott népgyűlést vagy az utcai tömegeket tartja veszélyesnek, és a fizetésemelést követelő, 1904 áprilisában kezdődő vasutassztrájk miatt „döbben meg”, hanem örömmel nyugtázza, hogy a jótékony eső elmosta a vendéglősök országos szövetségének — 1906. szeptember 13-án — Miskolcon tartott kongresszusát. Majd hozzáteszi, „nem kis betegsége korunknak ez a minden oldalon tapasztalható szövetkezés.” A társadalom „apró szövetségekké” töredezésétől és ezzel összefüggésben a szabadság „túlhajtásától” tart ugyanis Lévy, ami az állam és a politikai hatalom szilárdságát veszélyeztető „mindenki harca mindenki ellen” kóros állapotához vezet (PORKOLÁB 2001, I. 266, 368). A 19. század végi nemesi (állagörző) liberalizmus krédója figyelhető tehát meg, ami nemcsak a politikai jogok bővítésének állta útját, hanem a társadalmi csoportérdekekkel szemben feltűnő érzéketlenséget, a tömegakciókkal kapcsolatban ellenszenvet mutatott, és a társadalom egységét az állam erkölcsi tekintélyével kívánta biztosítani.

Ennél jóval többet tudunk meg a naplóíró társadalmi csoportokról és az egyénekről vallott felfogásáról, aminek a kifejtésére és saját státusának rögzítésére mindenekelőtt a nyári fürdőélmények adnak lehetőséget. 1894 nyarán Bikszádon tölt három hetet, és a helyi búcsúra sereglő népességről nem épp kedvező képet rajzol: „Tökéletes zsibvásár. Mindenféle házi szükségre valók, nyomorult étel- és italneműek: pálinka, csapra vert savanyúvíz, mellette nagy ecetesüveg, sok ember ember hátán; a zárda közelében ordítózva egy külön csapat, amit ők éneknek neveznek; ott künn vásárolva, lányok és ifjak ölelkezve. Egy nagy juhakolban éreztem magamat, oly kiállhatatlan bűzt terjesztett a juhvaj, mellyel keres-

kednek, és a hagyma, mely gyaníthatólag kedves csemegéjük. Néhány leány cifra hajfonatával magára vonta a figyelmet. Híre sincs a sokszor emlegetett oláh szépségnek.”

A következő évben Thurzófüreden ugyancsak akad megbotránkozni valója. Egy közös hadseregbeli vak kapitánnyal ismerkedik meg, aki arról panaszkodott, hogy „egy részeg parasztasszony bántalmazta, és a szabad tóban fürdő nejét valami cigány megleste. Az is példátlan, hogy a szabad tóban fürdés férfiaknak és nőknek meg van engedve.” Ezenkívül Lévy a napjában „háromszor ruhát váltó hölgyek feltűnési és szereplési” vágyát, valamint a zsidó nők gőzfürdőzési szokásait kifogásolja („némelyikük ékszeresen, karpereccel lubickol a vízben, még udvarolat is magának... Mert a hölgyecske ügyesen tudja feltüntetni, amit a vízből láttatni akar”). Végül azt furcsállja, hogy az izraelita nők reggelije és vacsorája a szobájukban elfogyasztott egyegy kifliből és egy kis „maguk kotyvasztotta” kávéból áll, s már nem is divatnak, hanem „betegségnek” mondja a nők és a férfiak között egyaránt hódító biciklit és sárga színű cipőt, amit a maga fekete „topánjával” hasonlít össze (PORKOLÁB 2001, I. 36, 49–50, 55–56, 104, 107, 110, 114).

Könnyen lehet, hogy a nyugalmazott alispánt (mellesleg aggregényt) feszélyezte a meglátogatott fürdők lazább erkölce és női világa, továbbá a társadalmi konvenciók talán nem olyan szigorú érvényesülése, amivel szemben a saját társasága, illetve annak pontosan szabályozott rituáléi nyújtottak menedéket. Bikszádon Ilosvay László megyei számvevő a kísézője, és egyszer-egyszer Nagy Imre nyugalmazott törvényszéki bírónál ebédel, akit a következőképpen jellemez: „szűk és szűkölködő létre szorult gentry-nemzedék. Roskadozó falusi lak, elkopott sövényvel kerített rendetlen udvar, félig-meddig gondozott gyümölcsöskert. Fűzfából teknőt faragó két cigány.” Trencsénteplicen a megye alispánját látogatja, és egy kis magyar közösséget próbál

toborozni, Tátraszéplakon, illetve Tátrafüreden pedig az ott nyaralókból állandó asztaltársaság alakul ki, melynek tagjai — Lévayn kívül — Darányi Ignác, Széchenyi Jenő udvari kanonok, Kállay Albert szegedi főispán, továbbá nyugalmazott államtitkár, kúriai bíró, miniszteri tanácsos és vasúti főhivatalnok (PORKOLÁB 2001, I. 35, 106, 113, 240, 276, 278, 312). Aktív és már visszavonult állami és megyei tisztviselők alkotják tehát a társaságát, amelyet az etnikailag és kulturálisan sokszínű közegben való exkluzív elkülönülés tartott össze. A hetvenedik évén túl járó Lévay számára pedig az informáltság és továbbra is ehhez az „*illusztris*” körhöz tartozás jóleső érzését biztosította.³ Ugyanakkor az őt vendégül látó „*gentrytől*”, akinek tömör szociológiai leírását adja, tudatilag elhatárolódik.

Lévay társaságához — ha nem is ilyen szorosan — mások is hozzátartoztak. Trencsénteplicen ismerkedett meg a „*tekintélyes polgárral*”, Katona Zsigmond gyógyszerésszel és neves szőlő- és gyümölcsstermelővel, akinek szakértelméről, műveltségéről, jól jövedelmező kecskeméti mintatelepéről és „*tiszteletre méltó*” családi körülményeiről elismerően ír naplójában. Hasonlóan kedvező a tapasztalata, amikor Thurzófüredről Gölnicbányára kirándult, és társaival tejuzsonárra — csak úgy találomra — egy „*polgárházba*” tért be. „*Meglepett a szoba csínja és bútorzata. A gazda magas, sovány öregember, igazi zipser. Felesége kedves, jó arcú asszony. Ketten gazdálkodnak 30–40 hold földbirtokukon, s többek között mészárosossággal is kereskednek, szatócskodnak. Mindenütt tisztaság és jólét tűnt előmbbe, a szobában, a konyhában, az udvaron, az istállóban és az áruboltban. Kamarája rakva volt*

különféle árucikkkel, bemutatta az ideitisztabúza kalászeit is. A meszelt szoba falán a királyi család képe mellett ott függött Luther arcképe. A komódon egypár imakönyv és szép kötésű német zsoltárkönyv. — Ugyan hányadik kálvinista magyar szobájában találd Luther, Kálvin vagy Melanchton arcképét?” (PORKOLÁB 2001, I. 56, 111–112, 114, 117–118)

Ezek a leírások egyértelműen jelzik, hogy a korabeli társadalom miként jelent meg Lévay tapasztalati világában. A gentryt a jól ismert életformával azonosítja, a polgár/polgári fogalma kevésbé kialakult, ám azt semmi esetre sem jogi vagy foglalkozási kategóriaként használja. Visszaemlékezésében — ahogy említettük — az országgyűlési képviselőiséget tartja „*polgári megtiszteltetésnek*”, naplójában viszont a kecskeméti gyógyszerészt és gyümölcsstelep-tulajdonost, valamint az egyszerre mészároskodó, kereskedő és szatócskodó gazdát nevezi polgárnak (utóbbi véletlenül sem parasztnak). Aminek a meghatározásában — miként valamennyi társadalmi csoportnál — a kulturális habitusban összegezhető gesztusoknak (a testtartástól az arckifejezésig), az ízlésnek, az öltözködésnek és a táplálkozásnak, a lakókörnyezetnek, a műveltségnek és a valláshoz való viszonyulásnak van szerepe. Társadalmi közegének azonosítása tehát e korszerűnek látszó jelzőrendszer szerint történt — ne gondoljuk azonban, hogy ez nem alkalmas a rendies válaszfalak tudati újra- és újraerősítésére. A szüleihez hűséges, egykor hozzájuk bejáró Petrák Andrásról írja, „*közönséges, földhözragadt parasztember volt. Már külseje is furcsa, sajnálatra méltó. Fejét idomtalan nagy téli sipka nyomta, roppant guba nehezült a vállán, otromba, kérges lóbőr csizma a lábán. Rettenetes durvára dolgozott, tisztátlan keze inkább valami állati mancshoz hasonlított. Tudákos, bibliás ember volt.*”

³ A trencsényi alispántól tudja meg pl. a zsidó nők külön étkezési szokásait, vagy a gömöri birtokostól, Hanvay Zoltántól, hogy a Szabadelvű Párt bomlása és a koalíció létrejötte voltaképp személyes ellentétből ered, és ifj. Andrássy Gyulát környezete „heccelte” a Tisza István elleni szerepbe (PORKOLÁB 2001, I. 392).

Sztereotip és előítéletes ez az ábrázolás⁴, ami egy statikus társadalomképhez vezet. Említettük, Lévy elutasítja a társadalmi csoport- vagy részérdekek állammal szembeni megjelenését, és mélyen megveti a szerinte ezzel járó, lépten-nyomon tapasztalt „*oktalan fényűzést*”, az anyagi előnyök utáni „*lázás rohanást*”, a „*tisztes szegénységgel való elégedetlenséget*” vagy azt a „*nyújtózást*”, ami az egyént a saját köre meghaladására ösztönzi. 1907 májusában írja, „*a szomszédom özvegy-asszony. Mindössze néhány hold földcskéje van. A fia most házasodott. Az új házibútor urasághoz illő. A menyecske az ünnep első napján fekete selyem-, másodnapján fehér selyemruhában jelent meg a templomban. Hallom, hogy egy szegény zsellérember éjszákára le szokta kötni a bajuszát, hogy úgy álljon, mint az uraké.*’ *Kicsiny, de jellemző vonásai az időnek.*” (PORKOLÁB 2001, I. 144–145, 385)

Milyen tartalma volt a Lévy által eszményített műveltségnek, politikai és hivatalnoki szerepfelfogásához hogyan kapcsolódott az értelmiségi és az írói pálya önreflexiója? Ezúttal sem az irodalmi kánon által számára kijelölt (nem túl hízelgő) státusból (SÓTÉR 1965, 168–171), hanem a naplójából indulunk ki. Nem kétséges, a Shakespeare-t, Moliere-t, a költők közül Longfellow-t, Bérangert, Burnst, valamint Seneca *Vigasztalások* c. munkáját fordító költő széles körű klasszikus, illetve világirodalmi műveltséggel rendelkezett, ideálja a reformkori romantikusokkal, Berzsenyivel, Vörösmartyval kezdődően Petőfin, Aranyon és Tompán át Kozma Andorig a *népivel* kiegészülő nemzeti irodalom. A Tompával, Kazinczy Gáborral és mindenekelőtt Gyulai

⁴ Ugyanez jellemző az iparosokkal szembeni attitűdjére. „*A falusi munkások együgyűsége és azzal párosult ravaszsága azon van, hogy pénzünkért bosszúságot szerezzünk..., mostani feladatam az, hogy házam falát csinosan kimesztessem, ami, úgy látom, a vidéki mesterember nyomorult hazug volta miatt nehezen fog menni.*” (PORKOLÁB 2001, I. 72, 120)

Gyulai Pállal kötött barátsága, illetve tagsága a Kisfaludy Társaságban, majd az Akadémián társadalmi szerepeinek, identitásának és személyes presztízsének a legmeghatározóbb tényezője. Hetven, sőt nyolcvan éves korán túl is bírálja a beérkező pályaműveket, és részt vesz a Kisfaludy Társaság, valamint az Akadémia tagválasztó gyűlésein és egyéb rendezvényein (PORKOLÁB 2001, II. 196).

Ez az aktivitás, ami az írókkal és tudósokkal (pl. Voinovich Gézával, Arany Lászlóval, Beöthy Zsolttal, br. Dóczy Lajossal, Angyal Dáviddal) a személyes kapcsolatok fenntartását biztosította, az egészen öreg korig tartó írói ambíciókkal, mentális frissességgel és az állandó olvasás és irodalmi tájékozódás igényével egészült ki — a naplóból kibontakozó szellemi horizont mégis egyoldalúnak tűnik. Felesleges lenne olvasmányainak aprólékos méricskélése — a többször emlegetett könyvtárának összetételét sem ismerjük — bejegyzései azonban irodalmi ízléséről is sok mindent elárulnak. A szentpéteri szülői házban — ahol Lévy a naplóját írja — és a tátrai üdülőhelyeken elsősorban lírikusokat (Heinét, Schillert, Burnst, Berangert s persze Petőfit és Aranyt) olvas, a prózaírókat csupán Henry James és Zola képviseli, utóbbiról azonban lesújtó véleménye van („most az *Igazság* c. regényével ölöm az időt. Ez éppen arra is való.”) Gyakori olvasmánya továbbá, és műveltségének alaprétege, a Biblia, illetve a vallásos irodalom, ami nem csupán lelki megnyugvást jelent számára, hanem irodalmi-filológiai reflexióinak tárgya is (Porkoláb 2001, I. 261, 275, 299).

Ezzel szemben feltűnő, hogy hiányoznak az olvasmányai közül a nemzeti műveltséghez egyre inkább hozzátartozó történeti és irodalomtörténeti munkák — ami felbukkan, az e stúdiumok preszcientikus korszakára jellemző életrajz. Lévy a skót Thomas Carlyle — a nem éppen reprezentatív Olcsó Könyvtár sorozatban megjelent — Walter Scott-tanulmányát olvassa, valamint Voinovich

Géza Madách-életrajzát (*Az ember tragédiájának „elvont elmélkedéseit”, „nehézkes, erőltetett és sokszor homályos” nyelvezetét viszont bírálja*). A nemzeti múlt elbeszélésmódjáról vallott felfogását pedig Szekfű Gyula: *A száműzött Rákóczi* c. művének megjelenésekor fejti ki: *„Szépen megírt történelmi mű, bőven alátámoogatja jellemrajzát dokumentumokkal is. De a hangulat, mely áthatja, nem mutat jóindulatot a magasztos tárgy iránt. Igazságosabb, nemzetibb érzetű történetíró tudta volna azt elmondani.”* (PORKOLÁB 2001, I. 240; PORKOLÁB 2001, II. 254, 280, 337)

Az említettek után nem lepődhetünk meg azon, hogy Lévay irodalmi-művészi eszményétől távolságban állt a századforduló modernizmusa, ám ezúttal sem csak generációs értetlenségről, ízlésszerű idegenkedésről vagy esztétikai elutasításról van szó. A Szépművészeti Múzeum kiállításán 1908-ban a szecsesziót ugyan csupán *„természetellenesnek”* minősíti, Erdős Renée verseit — amit Gyulai-tól kapott bírálatra — *„pongyolára vetkezett szemérmelenséggel”* illeti (amivel szemben a költészetnek a „nyers természetet megszépítve” kell bemutatnia), és Ady *„örületes”* verseit a korizlés *„émelyítő tévelygésének”* tartja. Komjáthy Jenő múzeumának felavatásakor azonban már azt firtatja, nem *„zsidó vállalkozás-e ez a fészkelődés”*, az irodalmi modernitáshoz aligha köthető Kiss József 40 éves költői jubileumán pedig a következőképpen fogalmaz: *„Verték a nagydobot a hírlapokban. Felfújták a kis Kiss Józsefet oly nagy költőnek, kihez fogható a holtak közt is alig akad. A jubileum ily hangos lármájában, minőt életében se Vörösmarty, se Petőfi, se Arany, se Tompa nem kapott, nagy része van annak, hogy Kiss József zsidó... Demonstrálni akartak azok ellen, akik nem ismerik el Kiss Józsefet sem nagy költőnek, legkevésbé magyarnak.”* (PORKOLÁB 2001, I. 222, 413; PORKOLÁB 2001, II. 16, 163)

Látható, hogy Lévay gondolkodásában jelen van — eltérő kontextusokban és jelentés-tartalmakkal — a zsidókkal kapcsolatos ellenérzés, ami a sztereotípiák, illetve az előítélet kialakulásának és erősödésének menetét is szemlélteti. A tátrai fürdőekben az izraelita nők idegen szokásait tapasztalta, a sajoszentpéteri üveggyár élén — ahogy fogalmaz — *„számító emberek, mint sejtem, izraeliták állnak. Nem tudom, vajon ez a körülmény bátorító-e inkább, vagy óvatosságra intő.”* Kiss József zsidóságába pedig költészetének *„ízléstelenségét”,* méltatlan ünneplését és dicsőítését (amiben a hitsorsosai és a Kisfaludy Társasággal szembeforduló Petőfi Társaság jár az élen), valamint a *„magyar szellem és érzés”* hiányát sűríti. S ezzel kirekeszti a nemzeti irodalom panteonjából (PORKOLÁB 2001, I. 65; PORKOLÁB 2001, II. 265).

Ha Kiss József, Ady, valamint Komjáthy Jenő költészetét Lévay némi indulattal, a populáris kultúra és a tömegszórakoztatás általa tapasztalt jelenségeit távolságtartó iróniával utasítja el. A krajcáros újságok közül Sajoszentpéterre is eljutó *Friss Újság*, amivel a házfelügyelője *„traktálta”,* szerinte *„maszlagozza a népet”,* és ezért a sajtószabadságot okolja, továbbá elítélően szól a Szent Mihály-napi vásáron ponyvai históriákat kínáló és a *„borzasztó történeteket, rablásokat és gyilkosságokat”* harsány hangon, énekelve reklámozó árusokról. De nincs jobb véleménye a település Sodoma nevű kocsmájában fellépő — aho-va egyébként be nem tette a lábát — vándor színésztársulatról sem (*„csodálom, hogy kibírja mind a közönség, mind a társaság”).* (PORKOLÁB 2001, I. 236–237, 306, 368–369)

A több mint kilencven évet megélt Lévay hogyan érzékelte környezete változásait, mindennapjainak mely eseményeit tartotta fontosnak lejegyezni, és ez milyen további részleteket árul el habitusáról? Betegségeivel, testi problémáival, illetőleg a közegészségügy átalakulásával — a matuzsálemi kor felé

közeledve érthető módon — egyre többet foglalkozik. Míg gyermekkorában (a '30-as években) Szentpéteren a fogakat egy urasági hajdú „*húzogatta idomtalan harapófogóval*”, a seborvos pedig egy gyógyító Jankó nevű „*vén bakancsos tót ember*” volt, addig ma már (1900-ban) a foghúzás fájdalom nélkül, kokainnal érzéstelenítve történik. Vagy a fiatal kora óta gyomor- és emésztési problémákkal küzdő naplóíró az 1850-es években még egy „*magnetikus állomban lévő*” parasztlány segítségét vette igénybe (aki az érfal megpattanását állapította meg), néhány évtized múlva már a röntgenvizsgálatot mérlegeli, s a technika fejlődését dicséri. Ugyanakkor, miközben több ízben a nép vakbuzgóságát és babonását hangoztatja, kiderül, hogy az '50-es években, majd 1899-ben is egy kis társasággal az asztaltáncoltatás „*tréfájában*” vesz részt, és egykori költőbarátját, Tompa Mihályt idézi meg (PORKOLÁB 2001, I. 35, 139, 159, 310).

Az emlékezés kultúrájának persze egészen másfajta rítusai lesznek a napló állandóan visszatérő elemei, melyek a szöveg strukturálásában és az emlékező önazonosságának formálásában is meghatározó szerepet játszanak. Tanulmányunk befejező részében erről szövegezzünk.

1848 elevenen, ám immár tagoltan van jelen Lévay tudatában. Említettük, a nemzet és a király „*megbékélése*” érdekében, április 11-ét fogadja el az ünnepi megemlékezés időpontjául, míg a március 15-i „*hazafias felbuzdulásokban*” a Függetlenségi Párt alkotmányosságot fenyegető, és ezért ártalmas akciót látja. Hasonlóképpen, bár Kossuth érdemei felett „*nem hunyhat szemet*”, a formálódó Kossuth-kultusztól, amit szintén a függetlenségek meggondolatlan „*izgatásával*” kapcsol össze, elhatárolódik. Feltűnő továbbá, hogy miközben Ferenc József születésnapjáról többször megemlékezik, vagy Vay Miklós halálakor (1894. május 15.) hosszan méltatja a borsodi főispán érdemeit, Kossuth alig két

hónappal korábbi halálát és a temetését szó nélkül hagyja (Porkoláb 2001, I. 31, 257, 337–338).

A nemzeti emlékezet vitathatatlan részévé váló 1848 márciusa, másfelől ennek politikai aktualizálása: a függetlenségi baloldal azon törekvése, hogy ezt „*forró*” emlékezetként (ASSMANN 1999, 68–69) tartsa fenn, a politikai és a társadalmi struktúra bármilyen változását elutasító Lévay számára konfliktust okoz.⁵ Hasonló ellentmondásként éli meg a Szent István kultuszát egyházi ünneppé alakító törekvéseket is: „*Más dolog Szent István nagy érdemeiről polgári ünnepélyen megemlékezni, és más dolog a szentet az egyházban vallásos áhítattal dicsőíteni. Miként tehesse ezt az az egyház, amely visszaborzad a szentek imádásától? Ez a kényszer-ünnep semmivel sem viszi előbb a nemzeti önértzet erősítését.*” (PORKOLÁB 2001, I. 135)

Harmonikus egységben jelenik meg viszont a naplóban nemzeti irodalmunk nagyjainak emlékezete, és Lévay maga is tevékeny szerepet vállal kultuszuk alakításában. A szövegben se szeri, se száma az emléktábla- és szoboravatásoknak, valamint a különféle jubileumok megörökítésének. 1899-ben a Kisfaludy Társaság nevében Nagyszalontán az Arany-emlékszoba átadásán tart üdvözlő szöveget, 1900-ban Vörösmarty születésének

⁵ Ez az ambivalens érzés, ami egyúttal a kollektív, valamint a személyes emlékezet időnkénti dichotómiájára vet fényt, a naplóban többször megfigyelhető. Az 1902. március 15-én a miskolci református gimnáziumban tartott ünnepség után írja, „*szép is, hasznos is a nagy nemzeti felbuzdulás ezen a napon, ha el nem rontaná a falnak menő honfűi vakbuzgóság. Amit eddig nem tettem, most én is megénekeltem március tizenötödikét egy elégikus költeményben. Bizonyosan hűvösnek fogják találni némely zsarátnokfejű honfitársaim. Egyik helyi lap szerkesztőjének zaklató kérésére írtam.*” Majd 1906. március 15-én azt jegyzi fel, „*nemzeti színű zászló leng már korán reggel a velem átellenben lakó zsidó szabó házában. Bár nem látom ablakomból, de gondolom, másfelé is hasonló ünneplés történik az utcákon.*” (PORKOLÁB 2001, I. 195, 337–338)

centenárium ünnepségén vesz részt, Tompa Mihály sírját látogatja, majd 1902-ben a szobrát avatja fel, és az eperjesi Széchenyi Irodalmi Kör Tompa-ünnepén is megjelenik. Ugyancsak tiszteletét teszi Garay János szobrának avatásán, ezenkívül ódát ír Toldy Ferenc tiszteletére, továbbá Szemere Bertalan szobrának átadására (és ezt nyolcvanegy éves korában maga szavalja el) (PORKOLÁB 2001, I. 100, 136–137, 165, 183, 199–200, 217, 338, 371–373).

Ezek az események a Kisfaludy Társaságot és az általa képviselt (mind jobban kiüresedő) irodalmi kánont legitimálták (LAKNER 2000, 159–161) és Lévy identitását erősítették, valamint azt a társadalmi közeget alakították (az értelmiséget Nagyszalontán, Székesfehérváron, Rimaszombaton, Szekszárdon, Miskolcon stb.), amely az ünnepségek lelkes támogatója volt, s amely nemzeti irodalmunk és történelmünk említett kiválóságait a lokális hagyomány megteremtésre használta fel. Ezzel együtt zajlott magának a Lévy-kultusznak a kialakulása, amit a naplóban ugyancsak nyomon követhetünk. 1911-ben ünnepelte a Kisfaludy Társaság miskolci közgyűlése a költő 50 éves tagságát, erre az alkalomra a Borsod-miskolci Közművelődési Egyesület Lévy-emlékkönyvet adott ki, és alapítványt tett a nevére az ifjúság „*irodalmi törekvésének serkentése végett*”, Ferenc József a Szent István-rend kiskeresztjét adományozta számára⁶, Sajószentpéter és Miskolc díszpolgárává fogadta, sőt a megyeszékhely új utcáját is róla nevezték el (PORKOLÁB 2001, II. 170–177, 227–229, 247).

Az emlékezés egy további szintje is végigkíséri a szöveget, amit Lévy ugyancsak ritualizáltta tesz: a személyes-családi emlékek sora, ami az előző generációkkal teremt folytonosságot. A *szentpéteri üres fészek*, ahol a

naplóját írja, különösen alkalmas a gyermekkor felidézésére, valamint a szüleire való emlékezésre, amihez a tőlük örökölt, Szikszay György által 1785-ben írt *Keresztyéni tanítások és imádságok* c. könyvet használja fel. Ez volt apja „*kedves*” olvasmánya (melynek belső borítójára az idősebb Lévy az „*övéi*” születési és halálzási idejét jegyezte fel, és rövid nekrológokat fűzött hozzájuk), s a családi és az egyházi ünnepeken (húsvétkor, pünkösdkor, karácsonykor) a fiú is újra és újra ezt olvassa. A napló tehát nem csupán a nemzeti-kulturális közösségbe, hanem — az egykori vallásos gesztusok felidézésével és utánzásával — a Lévy számára ezzel egyenértékű családi közösségbe való „*beleszövődést*” is megörökíti (PORKOLÁB 2001, I. 47, 61, 66, 73, 128, 131, 168; PORKOLÁB 2001, II. 93, 328; ASSMANN 1999, 37–39).

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a visszaemlékezésből és a naplóból élénk táruelő életút, valamint annak személyes reflexiója távol áll a dualizmus kori megyei tisztviselőkről alkotott történetírói ábrázolásoktól. A szerző identitását nyilvánvalóan nem a középosztály-kérdés ideológiai formulái (a réteg kiváltságos helyzete) vagy az ebbe ágyazódó dzsentroid-hivatalnok imázs alakította, mint inkább a családi hagyományok, a változó szerepei (amelyek a „*társadalomépítés speciális konstellációiba tagolódása révén hárulnak rá*”), tulajdonságai és képességei, továbbá a „*létezés testszerűsége és alapszükségletei*” határozták meg (ASSMANN 1999, 130–131). Paraszti környezetből indult, és szüleitől nem csupán a sajószentpéteri házat, valamint a néhány hold földet öröklő (amit haszonbérbe ad), hanem — minden bizonnyal családi mintaként — az egészen takarékos életmódot, a visszafogott fogyasztást, bármilyen, a hivalkodással azonosított fogyasztói attitűd elutasítását. A fürdőhelyeken pontosan feljegyzi kiadásait („*most az ebédet kissé paprikásnak találtam, egy marhahús 60 kr., egy pecsenye egy forint*”), és komoly problémát jelent szá-

⁶ Lévy nem mulasztja el megemlíteni, hogy az „*irodalom jelesei közül*” ilyen kitüntetésben korábban csupán Jókai, Arany, Gyulai és Mikszáth részesült (PORKOLÁB 2001, II. 170).

mára a legcsekélyebb ajándékok megvásárlása is — a „*dús lakomázás*” talán egyedüli alkalmi a „*régi szokást követő*” és a családi együttlét örömét biztosító disznóvágások (PORKOLÁB 2001, I. 41, 208, 260).

Ehhez azonban az újabb társadalmi szerepek megkívánta vagy a kialakuló értékrendjéből adódó életmódelemek és cselekvések társultak. Lévy egészen idős korában is rendszeresen vadászik (partnerei legtöbbször volt vármegyei tisztviselők), emellett 84 évesen is angolul tanul, hogy a kiejtését javítsa és a szókincsét gyarapítsa. („*Bennem a tudásvágyat még nem oltotta ki a nagy életkor. Éppoly örömet szerez valamit megismerni, mint valamit dolgozni.*”) (PORKOLÁB 2001, I. 215, 251, 254, 286, 294, 336; PORKOLÁB 2001, II. 64)

A takarékos és — ahogy fogalmaz — „*egyszerű életmódot*” folytató naplóíró hosszú élete alatt jelentős vagyont gyűjtött össze. Nyugdíja az 1910-es években 2700 korona, ehhez járult kb. 100 ezer koronás banki megtakarításának, valamint „*kevés értékpapírjainak*” gondosan kalkulált kamata (évente 7000 korona), ami a szükségleteit és a kisebb jótékonykodásokat is fedezte. Tőkepénzét nem kívánja „*csorbítani*” (ám végül 3 ízben összesen 12 ezer korona hadikölcsönt jegyez), erről többször módosított végrendeletében határoz: a szentpéteri református egyháznak 2000, az Akadémiának, a Kisfaludy Társaságnak és a miskolci református gimnáziumnak 1000-1000, a református filléregyletnek 400, a miskolci nőegyletnek és a közművelődési egyletnek 200–200 koronát hagyományoz. A naplóíró egyébként bírálja barátja, Lichtenstein József miskolci nagykereskedő végrendeletét, aki tetemes vagyonából semmit sem hagy jótékony célokra (mivel azt hiúságnak véli), ezzel szemben Lévy az adományozással „*valami nemesebbet és megnyugtatóbbat*” érez. S a támogatottak pontosan jelzik azokat az intézményeket és közösségeket, amelyek önazonosságának formálódásában, kötődéseiben, a megélt társa-

dalmi emelkedésben a legfontosabb szerepet játszották, és melyek iránt hálát, illetve felelősséget érzett. (PORKOLÁB 2001, II. 282, 290, 343–344, 360–361, 382)

A társadalmi kapcsolatait és társadalomképét azonban (s ez jellemzi az alkotmányosságról, a politikai rendről vallott felfogását, esztétikai-irodalmi ízlését, életvitelét, sőt az elbeszélésekben jelenlévő személyes és történelmi múlt rekonstrukcióját is) szigorú, módosításra alkalmatlan, előíró normák határozták meg. A gentrytól, amely számára nem más, mint életforma, elhatárolódik, ezzel szemben a vagyonos kecskeméti szőlőtermelőben vagy a takarékos zipser gazdában a polgári tulajdonságokat és az erkölcsi kiválóságot eszményíti, a szentpéteri zsidó vállalkozóról viszont előítélettel és távolságtartással nyilatkozik. A mentális elkülönülés mégis a „*földhözragadt*”, nem maga ura parasztokkal szemben a legfeltűnőbb, de a munkások és az iparosok ábrázolása is a foglalkozások mereven hierarchikus (rendies) szemléletéről tanúskodik (vö. TÓTH 1991, 76). Végül, megítélésünk szerint mind a visszaemlékezés, mind a napló írása nem elsősorban az individuum, mint inkább a normatív stilizált életpálya reprezentációjának az eszköze.

IRODALOM

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet*. Atlantisz, Budapest.

BALÁZS Győző (szerk.)

1935 *Lévy József: Visszatekintés*. Miskolci Református Gimnázium, Miskolc.

GYÁNI Gábor

2000 A napló mint társadalomtörténeti forrás. A közhivatalnok identitása. In Gyáni Gábor (szerk.): *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Napvilág, Budapest. 145–160.

LAKNER Lajos

2000 Irodalmi kultusz, identitás, legitimitáció. In Kalla Zsuzsa (szerk.): *Az irodalom ünnepei. Kultusztörténeti tanulmányok*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest. 148–169.

MIKLÓS Róbert

1978 *Lévay József életútja*. Miskolc Városi Könyvtár, Miskolc.

NIEDERMÜLLER Péter

1994 Paradigmák és esélyek avagy a kulturális antropológia lehetőségei Kelet-Európában. *Replika* 13–14. 89–129.

PORKOLÁB Tibor

1997 Az (arany) középszer költője. A Lévay-recepció néhány sajátosságáról. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* XXXV. 363–390.

PORKOLÁB Tibor (szerk.)

2001 *Szentpéteri üres fészek. Lévay József naplója*. I–II. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, Miskolc.

SÓTÉR István (szerk.)

1965 *A magyar irodalom története*. IV. Akadémiai Kiadó, Budapest.

TÓTH Zoltán

1991 A rendi norma és a „keresztyén polgárisodás.” Társadalomtörténeti esszé. *Századvég* 2–3. 75–130.

**SOCIETY OF ORDERS AND BOURGEOIS SOCIETY IN THE BORSOD COUNTY
ON THE BASIS OF THE PERSONAL EXPERIENCE OF THE CAREER OF JÓZSEF LÉVAY**

Keywords: reminiscence, diary, narrative identity

In the last decades of his life József Lévay — poet, translator of literary work and county recorder — wrote his memoirs and kept a diary about his career and daily activities. The diary shows us the specific characteristic and values of the changing middle class as a social types in the 19th century; the structures and mentality of the new local elites; and how they exercised their authority helped by political and social networks. On the basis of narrative can be examine Lévay’s general way of thinking; his attitudes towards nation, government, parliamentary and local politics, and literary life (as realised in actions in the years between 1892 and 1917); his ideas and intellectual world-view about religion, family, and local community; his connection to the lower-classes (to workers and peasantry); as well as construction of his identity.